

PRAWNE ASPEKTY ZNIEWAŻENIA

Poradnik opracowany przez Fundację „Masz Prawo” z siedzibą w Tarnobrzegu jako zadanie publiczne zlecone i sfinansowane ze środków otrzymanych od Powiatu Leżajskiego w ramach edukacji prawnej, o której mowa w ustawie z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz.U.2021.945 t.j. z dnia 2021.05.21), w związku z realizacją zadania prowadzenia punktu nieodpłatnej pomocy prawnej oraz świadczenia nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego w Powiecie Leżajskim w 2023 roku.

Wstęp

Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie podstawowych informacji na temat prawnych aspektów dotyczących znieważenia, w tym pojęcia, rodzaju naruszeń, środków ochrony oraz podstaw prawnych regulujących tę kwestię.

W normatywnym ujęciu czci człowieka możemy dostrzec jej postacie :

- postać zewnętrzną, to taka, która odpowiada za dobre imię człowieka w rozumieniu, iż domniemywa się, że dany człowiek jest dobry, uczciwy, prawy,
- postać wewnętrzną, czyli chronione dobro jakim jest jego godność, zabezpieczona przed zachowaniem innych ludzi którzy gotowi są wyrazić pogardę dla wartości które reprezentują danego człowieka. Przy przestępstwie zniesławienia to sprawca jest dostawcą materiału dla wywołania pogardy w opinii innych ludzi, a przy dokonaniu znieważenia sprawca sam objawia własną pogardę względem danej osoby. Przepisy prawa karnego chronią godność – jako stan należący się każdemu człowiekowi – przed takimi zachowaniami, które wg panujących reguł mogą stanowić wyraz pogardy dla człowieka i nie jest to nawet zależne od samych odczuć tego konkretnego pokrzywdzonego. Art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej jest gwarancją na to, iż godność człowieka to dobro prawnego przyrodzone i niezbywalne dlatego też uznać należy, że nawet zgoda pokrzywdzonego na to by być przedmiotem, na którym dokonuje się aktu pogardy nie stanowi uchylenia się sprawcy od odpowiedzialności, który swoim zachowaniem realizuje znamiona przestępstwa określonego w art. 216 kodeksu karnego jakim jest znieważenie. To że pokrzywdzony wyrazi taką zgodę może być jego deklaracją że nie wystąpi od przeciwko sprawcy z aktem oskarżenia do sądu. Jednak takie oświadczenie nie ma formuły wiążącej.

Przestępstwo znieważenia zagrożone jest w typie podstawowym grzywną i alternatywnie karą ograniczenia wolności (art. 216 § 1 KK). Typ kwalifikowany charakteryzujący się tym, iż znieważenia dokonuje się za pomocą środków masowego przekazu oraz surowszym typem kary jakim jest pozbawienie wolności do roku czasu (art. 216 §2). W przypadku gdy sąd skazuje za zniewagę w postaci kwalifikowanej to może dodatkowo orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża, albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego (art. 216 § 4 KK). Zarówno w typie kwalifikowanym jak i typie podstawowym zniewaga jest ścigana z oskarżenia prywatnego (art. 216 § 5 KK).

Art. 216 Kodeksu Karnego [ZNIEWAGA]

§ 1. Kto znieważa inną osobę w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, lecz publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do osoby tej dotarła, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

§ 2. Kto znieważa inną osobę za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. Jeżeli zniewagę wywołało wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego albo jeżeli pokrzywdzony odpowiedział naruszeniem nietykalności cielesnej lub zniewagą wzajemną, sąd może odstąpić od wymierzenia kary.

§ 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.

§ 5. Ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego.

Pojęcie zniewagi i jej czynność sprawcza

Zachowanie się sprawcy, sposób popełnienia przez niego przestępstwa, czyli tzw. czynność sprawcza określona została w art. 216 § 1 KK, jako zachowanie tego, kto „znieważa inną osobę”. Struktura odpowiedzialności za przestępstwo znieważenia obejmuje zniewagę czynną, która może jednocześnie naruszyć nietykalność cielesną, zniewagę w postaci słownej, tj. obelgę która jest pozbawiona treści, zniewagę słowną z konkretną treścią zniesławiającą, a także zniewagę symboliczną, która może być dokonana za pomocą gestu. Obecnie, zachowanie znieważające określane jest jako uchybianie czci innego człowieka, upokarzanie go, ubliżanie mu, negatywne zachowanie wobec niego, które może być wyrażone za pomocą słowa, gestu, pisma lub nawet rysunku. Podkreśla się przy tym, iż chodzi tutaj o takie zachowanie które jest wrażeń w sposób dobitny, demonstracyjny i podkreśla pogardę w stosunku do innego człowieka. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 7 maja 2008 roku wskazał, iż „Przestępstwo zniewagi polega na użyciu słów obelżywych lub sformułowanie zarzutów obelżywych lub ośmieszających, postawionych w formie niezracjonalizowanej. O uznaniu określonych sformułowań za ‘znieważające’ decydują w pierwszym rzędzie ogólnie przyjęte normy obyczajowe”.

Przestępstwa znieważenia w postaci czynnej polegać mają na działaniu okazującym pogardę dla pokrzywdzonych, którymi są też gesty uważane za nieprzyzwoite czy pogardliwe, ale także zachowania które zbiegają się z naruszeniem nietykalności cielesnej np. poprzez uderzenie w twarz. Zbieg taki powoduje to, iż należy skumulować kwalifikację czynu. Za zachowania obraźliwe, które są wolne od pogwałcenia nietykalności cielesnej ale wyrażają w sposób symboliczny pogardę osobistą można uznać „pokazanie komuś języka, figi, długiego nosa, nieprzyzwoitych części ciała, machanie kijem przed twarzą itp.”.

Zniewaga w postaci słownej to przede wszystkim wypowiedzi, które niezależnie od kontekstu są wypowiedziami obraźliwymi „ćwok”, „cham” czy „kanalia”. Za znieważające mogą być również uważane wypowiedzi, które zawierają np. rzeczowniki „ty świnię”, „ty bałwanie” Orzecznictwo sądowe kategoryzuje te określenia jako „słowa powszechnie uznane za obelżywe”. Znieważyc można drugą osobę także wtedy, kiedy umyślnie przekreśliło się jej nazwisko, jeśli przeinaczenie wiąże się ze sprawieniem przykrości dla tej osoby bądź wywołuje niemiłe uczucia.

Dodatkowo wskazać należy, iż umyślne zachowania o charakterze molestowania seksualnego mogą być uważane za przestępstwo znieważenia w myśl art. 216 kodeksu karnego. Chodzi tutaj o swojego rodzaju nieprzyzwoite propozycje ale również gesty czy znaki, miny a także epitety wyrażające stosunek lekceważący, pogardliwy dla tej danej osoby, do której są stosowane.

Aby odróżnić zniewagę słowną od zniesławienia należy przyjąć kryterium sprawdzalności określenia lub zarzutu wskazując, że zwrot np. „ty złodzieju środków publicznych” może stanowić raczej przestępstwo zniesławienia, a zwrot typu „ty chamie” będzie typowym znieważeniem. W praktyce wygląda to tak, że rozsyłanie o kimś niepocholebnej opinii czy informacji, zawartej w jednym tylko obraźliwym wyrazie, ale takim z którym integralnie związane jest ściśle pojęcie hańbiących czynów (np. złodziej, dziwka, wyzyskiwacz), wystarcza do ustalenia winy zniesławienia. W takich przypadkach chodzi o istotę przekazu zniesławiającej informacji, która jest określona w obraźliwą formę, tymczasem użycie słów poniżających, obraźliwych, opryskliwych czy ośmieszających, które są pozbawione logiki mogą być uznane za ciężką obrazę.

Jeśli sprawca, był nieświadomy, i nieświadomość ta jest nawet nieusprawiedliwiona wyłącza umyślne naruszenie godności człowieka. W praktyce sprawia to, że wypowiedź taka jest wypowiedzią niekaralną.

Osoba znieważona i skutek tej zniewagi

Jeśli zaś chodzi o przedmiot zachowania znieważającego to istotnym jest fakt, iż może to być tylko indywidualnie określona osoba fizyczna, co jest wskazane wprost w sformułowaniu „kto znieważa inną osobę”. Jest tak ponieważ znieważenie osoby znieważonej stanowi poniżenie godności człowieka w tej osobie, jako dobra idealnego. Pojęcie to obejmuje wszystkich ludzi, każdego człowieka z osobna, niezależnie od tego, czy człowiek ten jest zdolny odczuć zniewagę jako poniżającą go w jego poczuciu godności. Podkreślenia wymaga to, iż każdy człowiek, nawet poczęty a jeszcze nienarodzony, posiada godność osobistą, którą może znieważać inny człowiek.

Czy w przypadku osoby nieżyjącej można mówić o przestępstwie znieważenia ?

Jak wskazuje orzecznictwo znieważać można tylko osobę żyjącą. Jeśli chodzi o zmarłych to zastosowanie mają w tym przypadku inne przepisy prawa karnego, takie jak np. art. 262 kodeksu karnego, gdzie opisane jest przestępstwo znieważenia zwłok, prochów czy nagrobka.

Okoliczności ubogacające

Okolicznością, która ubogacają opis zachowania się sprawcy znieważenia w art. 216 kodeksu karnego jest znieważenie osoby w jej obecności, przy czym obojętne w tym przypadku jest, czy do znieważenia doszło w obecności świadków. Kolejną modalną okolicznością jest zniewaga słowna osoby bez jej obecności, niepublicznie, aczkolwiek sprawca przestępstwa działa w ten sposób aby zniewaga dotarła do osoby którą znieważono.

W tym miejscu należy wskazać, iż nie stanowi przestępstwa wypowiedź w treści swej znieważająca, która jest wypowiedziana niepublicznie, bez obecności osoby której dotyczy i gdy sprawa nie ma zamiaru aby treść jego wypowiedzi / znieważenia dotarła do tej osoby. Dlatego też określenia, epitety, które padają w prywatnych poufnych rozmowach nie realizują znamion czynu zabronionego.

Kara za przestępstwo znieważenia

Tak jak wskazuje art. 216 Kodeksu karnego, znieważenie w postaci zwykłej jest zagrożone karą grzywny lub ograniczenia wolności. Sąd także może zastosować warunkowe umorzenie postępowania w takim przypadku.

Jeśli zaś chodzi o typ kwalifikowany znieważenia za pomocą środków masowego komunikowania się to zagrożenie karne jest bardziej dotkliwe ponieważ oprócz kary grzywny i ograniczenia wolności sąd ma możliwość tutaj także zastosowania kary pozbawienia wolności do roku. W przypadku skazania za przestępstwo znieważenia w typie kwalifikowanym to sąd obok kary grzywny/ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny który wskaże pokrzywdzony.

Prowokacja i retorsja

Warto także wspomnieć, iż jeśli czyn zniewagi został popełniony poprzez zachowanie pokrzywdzonego to sąd może odstąpić od wymierzenia sprawcy kary za popełnione przestępstwo, lub brać tą okoliczność za łagodzącą przy wymierzaniu kary. Innymi słowy, jeśli pokrzywdzony sprowokował sprawcę do popełnienia przestępstwa znieważenia to stanowi to podstawę do tego, by sąd odstąpił od wymierzenia sprawcy kary za to przestępstwo.

Podobnie jest w przypadku gdy pokrzywdzony dokonał reakcji, na przestępstwo znieważenia wyrządzone jemu samemu, np. poprzez uderzenie sprawcy przestępstwa znieważenia albo pokrzywdzony także znieważył pierwotnego sprawcę to sąd w tym wypadku także może odstąpić od wymierzania kary. Jest to określone w art. 216 § 3 kodeksu karnego.

Sformułowanie, które wskazuje na prowokację do znieważenia eliminuje uznanie np. nieschludnego wyglądu osoby , odrażający wygląd etc. Zdecydowanie w przedmiotowym przepisie chodzi o typową zaczepkę, atak, czasami przemoc, ze strony osoby, która została znieważona. Prowokowanie sprawcy musi być poprzez takie zachowanie, które z punktu widzenia ogólnych norm jest odbierane jako negatywne.

Retorsja natomiast, jest reakcją pokrzywdzonego przestępstwem znieważenia na wyrządzoną mu zniewagę i może polegać na „odpłaceniu się” znieważeniem lub np. na uderzeniu, spoliczkowaniu sprawcy znieważenia. Może być to także inny sposób naruszenia nietykalności cielesnej, np. oplucie kogoś. W takich sytuacjach sprawca zniewagi, która rozpoczęła reakcję pokrzywdzonego zostaje w potocznym znaczeniu słowa ukarany, co może

spowodować iż sąd uzna, iż jest to wystarczająca kara i odstąpi od wymierzania mu kary za przestępstwo znieważenia.

Zakończenie

Praktyka pokazuje, iż przestępstwo znieważenia jest bardzo osobliwym typem czynu zabronionego. Znaczenie tego przestępstwa określonego w art. 216 Kodeksu karnego cały czas systematycznie maleje. Wyroków skazujących za przestępstwo znieważenia jest coraz mniej, jednakże przepisy wciąż obowiązują i poglądy o depenalizacji art. 216 Kodeksu karnego nie będą stanowić przeszkody w każdym przypadku pociągnięcia sprawcy przestępstwa znieważenia do odpowiedzialności za ten czyn który zrealizował.

Niniejsza broszura ma charakter informacyjny i nie stanowi indywidualnej porady prawnej.

W przypadku konkretnych problemów prawnych związanych ze znieważeniem (jak również spraw z innych dziedzin prawa), zawsze zaleca się skonsultowanie się z prawnikiem m.in. w Nieodpłatnych Punktach Porad Prawnych lub Nieodpłatnych Punktach Porad Obywatelskich, które w Powiecie Leżajskim znajdują się w:

1. Lokalu w budynku Starostwa Powiatowego w Leżajsku, ul. Marii Curie-Skłodowskiej nr 8, pomoc prawna udzielana w formie nieodpłatnej pomocy prawnej (NPP) oraz nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego (NPO),
3. Lokalu w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Grodzisku Dolnym, 37-306 Grodzisko Dolne 124a, pomoc prawna udzielana w formie nieodpłatnej pomocy prawnej (NPP),
4. Lokalu w Urzędzie Gminy w Kuryłówce, 37-303 Kuryłówka 527, pomoc prawna udzielana w formie nieodpłatnej pomocy prawnej (NPP),
5. Lokalu w Urzędzie Miasta i Gminy Nowa Sarzyna, 37-310 Nowa Sarzyna, ul. Kopernika 1, pomoc prawna udzielana w formie nieodpłatnej pomocy prawnej (NPP).